

DOTKNAĆ (176) *vb pf*

dotknać (176), [**dotchnąć**].

o jasne.

inf dotknać (34). ◇ *fut* 1 sg dotknę (9). ◇ 2 sg dotkni(e)sz (2). ◇ 3 sg dotknie (16). ◇ 1 pl dotkni(e)m (1) *GliczKsiąż.* ◇ 3 pl dotkną (1). ◇ *praet* 1 sg *m* -m dotknął, dotknął(e)m (9). ◇ 2 sg *m* -eś dotknął (2). ◇ 3 sg *m* dotknął (42). *f* dotknęła (11), dotkła (1) *KochPieś* 39. *n* dotknęło (1) *LatHar*, dotknęło (1) *KochFrag*, dotkło (1) *GórnTroas* 58. ◇ 3 pl *m pers* dotknęli (3). *subst* dotknęły (2). ◇ *plusq* 3 pl *m pers* dotknęli byli (1). ◇ *imp* 2 sg dotkni (11). ◇ 1 pl dotknimy (1). ◇ *con* 1 sg *m* bych dotknął (1) *GórnDworz.* ◇ 2 sg *m* byś dotknął (1). ◇ 3 sg *m* by dotknął (3). *f* by dotknęła (2). ◇ 3 pl *m pers* by dotknęli (2). ◇ *impers praet* dotknęło się (4), dotkni(o)no (5). ◇ *part praet act* dotknąwszy (9).

Sł stp notuje, *Cn brak*, *Linde XVI* (dwa z tych samych przykładów) – *XVIII w.*

1. Zbliżyć co do czego aż do zetknięcia, przytknąć, zetknąć się z czymś fizycznie, trącić, poruszyć; *contingere, tangere BartBydg, Calag; contrectare, inquietare BartBydg; admovere manum alicui rei Mącz; attingere Calag* (52) : *BartBydg* 236b; *TarDuch* Cv; tknął rozgą opoki [woda] nie wyślzá/ aż drugi raz dotknął wyślzá. *BielKron* 41v; *Admovere manum alicui rei, Dotknać/ włożyć rękę ná co. Mącz* [234]b; *Calag* 27a.

dotknać kogo, czego (29): *Rzekł tarn/ [...]* Gdzie mię dotkniesz wżędyć ośtro *BierEz* H4v; *Czemu [...]* zębi czuią dotkanie, iako gdy ich zimno dothknie albo gorączo. *GlabGad* C2v; krew od gniewu wezwrzała gdy dotknie fercza, tim więcey ie zagrzewa. *GlabGad* E3; *Leop Dan* 10/10; *Zátym Anioł Páńki* íciągnął koniec láski [...] y dotknął [*tetigitque*] mięślá y przálnikow *BibRadz Iudic* 6/21, *Lev* 15/11; *BielKron* 15v; *GrzepGeom* N3v; *RejPos* 45, 207, 221; *WujJud* 61; *BudNT Matth* 17/7; *CzechRozm* 182; *SkarŻyw* 16; *MWilkHist* H4; *Zytá* dotknął/ żyto wnet złotem zákwitnęło *KochDz* 107; *KochSz* B2; *Calep* 547b; A dotknąwży vchá iego [*Et cum tetigisset*]/ vzdrowił go. *WujNT Luc* 22/51, *Matth* 20/34, *Mar* 7/33, s. 477. *Cf* *dotknać kogo, czego* *czym*.

dotknać kogo, czego *czym* (6): *BibRadz Is* 6/7 [2 r.]; *RejPos* 205; *Coby* się *Więc* vřty řwymi řtroiu trzciniánego *Dotknać* ważył *KlonŻal* B2v; [Slepa niewiáštá/ gdy *Proiectus* *Biřkup Tybilitáńki* niořł *Kořci* S. *Sczépáná/ Reliquiiey* dotchnęła kwiatkámí *HerbNauka* D5v *przedm.*] *Cf* *Zwrot*.

dotknać co od kogo (*przy pass*) (1): I[e]zu ktorys [...] rany twoie od apořtoła zwolennika *Tomařa* raczył dáć dotknać. *TarDuch* C8v.

Zwrot: »dotknać ręką« (2): Iż gdym vpadł v nog iego/ dotknął mię ręką řwoią *RejAp* [15]v; *RejPos* 207v.

Szereg: »dořáć i dotknać« (1): á drugi *Klin* táki ma być/ áby go ze wřząd móğł dořáć y dotknać *GrzepGeom* N3v.

W przen [kogo, czego] (8) : *RejPs* 212v; *LubPs* ee5v; *Náklónže* *Pánie* niebá twego/ á zřtěp/ dotkni gor [*tange montes*]/ á zákurzå się. *BibRadz Ps* 143/5 [*przekład tego samego tekstu RejPs, LubPs, CzechEp*]; *CzechEp* 161, 162.

dotknać czym (2): áby raczył dotknać fercá mégo włocznią miłości řwoiéy *SiebRozmyřl* Kv. *Cf* *Zwrot*.

Zwroty: peryfr. »dotknąć napoju niepamiętnego źródła« = *umrzeć* (1): Nie życzyłś dłużej/ która dotkła raz napoju Niepamiętnego źródła *KochPieś* 39.

»ręką dotknąć« (1): Kiedy [*Pan*] ręką gór dotknie/ dymem pójdą góry. *KochPs* 156.

Przen (4) :

Zwroty: »prawie (jako) palcem dotknąć« = *przekonać się w sposób oczywisty, pewny* (2): *RejPos* 120v; Tyło bych rad abyś tego/ Narodzie Rufki prawie palcem dotknął/ iż odłzczepieństwo od kościelney iedności/ bez wielkich błędów/ y heretyctwá [...] być nie może. *SkarJedn* 342.

»prawie ręką dotknąć« = *przekonać się w sposób oczywisty, pewny* (1): tedyby tu teraz W. M. obaczył/ y prawie ręką dotknął/ co to ielt *fides quae per charitatem operatur ReszList* 155.

»[kogo] dotknąć w sadno [w czym]« = *napomknąć o czyjejs słabej stronie* (1): Drudzy zalię ją gdy go czyni w onych rozmowach rużną/ á iż go dotkną w ładno w obyczáioch iego/ [...] chocia y nie o nim rzecz będzie/ tedy sie przedlię nádziwa iż tho nań przymowki *RejZwierc* 91.

a. *Dokonać aktu płciowego [kogo]* (1) : Co to zá dziw/ iż człowiek wczony/ [...] ftáry/ zefzły/ ftrzymał sie nie dotknąć wielkiej wżetecznic? *GórnDworz* Aa7v.

b. *Przekroczyć granicę państwa lub prowincji; tangere Mącz* [czego] (2) : Simul ac tetigit provinciam, Yáko skoro ftároftwá dotknął/ to yeft/ w ftároftwo wyechał/wftąpił. *Mącz* 439c; A gdyby Pánftwá iego kupcy dotknęli [*attigerint JanStat* 1036]/ áby także iém [...] náznaczył: którędyby mogli przeieździć. *SarnStat* 1236.

c. *O losie: Paść, trafić* [czego] (2) : tedy druga ftónná/ którę y los nie dotknął [*non tetigit JanStat* 848]/ má fześć świádków/ [...] od ftrony którę y los przypadł przerzeczonę y/ wybrać *SarnStat* 1072 [*idem*] 1264.

2. *Przekonać się, sprawdzić, upewnić się* (6) : y Páná będą [*ludzie*] przeftorzégáć/ przedsię Pan nie da wiáry. Aże kiedy iuż sam dotknie/ że iuż wżędy źle/ dopiéro [...] będzie ónego łotrá z niénaglá niedbał *Strum* R3.

a. *Uświadomić sobie, wniknąć w siebie [kogo, czego]* (5) : Dotkni iedno ftanu ftwego *RejJóz* E7; Tecum habita et noris quam sit tibi curta suppellex. Dotkni sam siebie á obaczifz yáko ścýsly mařz doftátek/ á fpręt [!] domowy ktemu. *Mącz* 75b.

Zwroty: »dotknąć rozumu swojego« (1): To w tym káždy fnádnie może dotknąć rozumu ftwoiego/ chocia y by mu y piłmá nie ftawáło. *RejPos* 350.

»dotknąć sumnienia swego« (2): A ktho iedno dotknie sumnienia ftwego/ á obaczy w nim zátkaná á záflepióná tę fwiátkóść w łobie/ o wneth go rużzy *RejPos* 338v, 350.

3. *Poruszyć, wstrząsnąć, przemówić do sumienia, natchnąć* (12) :

dotknąć kogo (9): Ale gdy kogo Pan dotknie z miłofierdzia ftwego/ iuż tháki káždy záwoła iáko Thomařz *RejPos* 121v, 147v, 209v, 231. Cf *dotknąć kogo czym, Frazy*.

dotknąć kogo czym (2): *RejPos* 227; Ná koniec/ próśmy páná Bogá/ áby [...] prawdziwym zá grzech zálem nas dotknął [*ut... nos compungat*] *ModrzBaz* 144v.

Frazy: peryfr. »[kogo] miłość nie dotknęła« = *kto się nie zakochał* (2): Nieftmiem twirdzić M. pánie áby mie iakom ná ftwiecie/ miłość nigdy nie dotknęła *GórnDworz* C4v, V6v.

»[kogo] dotknie sumnienie« (1): iż bårzo nędzna á schorzáła w tobie leży oná fláchetna dzyeweczka twoiá/ dułyczka niewinna twoiá/ iefliże cie dotknie sumnienie twoie. *RejPos* 75.

Zwrot: »serce dotknąć« [*szyk zmienny*] (3): á kiedy ich fercá Pan Bog dotknie/ y łáfká śwá oświeca/ że grzechu poprzełtác wmyłá *ReszHoz* 130, 116; áby téż raczył [*Pan*] dotknąć fercá nieprzyaciół moich *SiebRozmysł* Kv.

Szereg: »ruszyć a dotknąć« (1): iż [*słowa Proroka*] nie tylko żydá niewiernego/ ále fínadz iuz y onego ktoryby nigdy áni fłychał/ áni rozumiał o obietnicach Páńfkich/ [...] mogłyby rułzyć á dotknąć [!] *RejPos* 231.

4. *Urazić kogo w sensie psychicznym, dokuczyć, ubliżyć komu, obrazić kogo; skarcić, nałajać, wytknąć coś komuś, zakwestionować coś; compellare Mącz* (7) : Acz rzadko/ ále téż dotknie/ iáko *Iuuenalis*. *KlonŻal* B4.

dotknąć kogo (6): iż to chwilkę niebyło fłychác od w. m. bårzo wśczypliwego fłowá przeciwko im: lecz tákes ich w. m. teraz dotknął/ iż tho znác/ żeś fie był w. m. dla wzięcia pośiłku cofnął *GórnDworz* Dd5. *Cf* *dotknąć kogo w co; kogo czym; kogo w czym*.

dotknąć kogo w co (2): Dotkni go iedno w iákie práwo iego/ álbo w iáka doległóść iego/ vyrzyfz líftow/ przywileiow/ boł rozmáithych *RejAp* 80, 80.

dotknąć kogo czym (2): tho ma śwá ofobną wdzięczność/ kiedy kto te fłowá ktoremi go dotkniono przyjąwłzy/ obroci rzecz ná tego kto go doiechał *GórnDworz* Q. *Cf* *Zwrot*.

dotknąć kogo w czym (1): lecz gdi iey [*niewiasty*] w tym dotknął [*Chrystus*] toż go dopiro Prorokiem wyznawa. *BibRadz* II 52 *marg*.

Zwrot: »dotknąć [kogo] słowy« (1): *Compellare aliquando significat, Rułzić/ Doknąć [!] kogo słowy. Mącz* 287d.

5. *Doświadczyć, ukarać, zagrozić komu, zaszkodzić, skrzywdzić kogo, uszczuplić czyjeś prawa, unicestwić, zniszczyć, skazić [kogo, czego]* (27) : Smierć dułze nigdy dotknąć nie może. *RejZwierc* 168 *marg* [*idem*] Bbb2v; wśzytkiego człek dla zdrowia odłtápi: dotkni iedno ciáła iego y kości/ vyrzę iákoć błogofłáwić będzie. *SkarŻyw* 141; Z łześci niebėsłpieczeństwa/ on cię wyłwobodzi/ A siódme cię nie dotknie *GrabowSet* K4; *CzahTr* H3v.

dotknąć w co (1): Lecz mocno bronić dzyedziny/ Iáko Orzeł gniazdá krzywdy/ W to fie nie da dotknąć nigdy *RejPos* A2v.

dotknąć czym (4): *SeklWyzn* Gv; á day im w tey niewoli Pogáńskiey/ ktoraś ich dla tego odłzczepieństwa dotknąć raczył/ ferce skrułzone. *SkarJedn* 329, 303; *CzahTr* B3.

Frazy: »nie dotknął grzech, nie może dotknąć makuła« (1 : 1) : {ktorych [*Maryjej Panny i Jezusa*] nyedotknal grzech} *PatKaz* I 10; aboczyem boftwa nyemoze dotknąć zadna makula łkazona. *PatKaz* II 41v.

»[od kogo] dotkło karanie« (1): Nie tráp fie/ że od bogów dotkło cię karánié *GórnTroas* 58.

»dotknęły przygody« (1): Inych tylko ich włáfné dotknęły przygody *GórnTroas* 69.

bibl. »ręka Pańska, twoja mię dotknęła, mię Pan Bog dotknął; ręká (swoją) dotknąć« [*szyk zmienny*] (9 : 1; 2): zmiłvicie fie/ nademną [...] wy przijaciele/ moy/ bo mię pan bog dotknął moczą fwoią [*manus Dei tetigit me Vulg Iob* 19/21] *SeklWyzn* Gv; Gdyż łtrzały gniewu twoiego ták mię

przeniknęły/ Ręce twoje miły Pánie frodze mię dotknęły *LubPs* K3, H3v; *Leop Iob* 19/21; *SkarJedn* 303; PAńfka ręká mię dotknęła/ Wfzytkę mi rádość odieła *KochTr* 17; *ArtKanc* L10; *LatHar* 328; Dotknąwfzy mię kęs ręką fprawiedliwie/ Telko cię profszę bym wytrwał ćierpliwie. *CzahTr* B3, B3v, H3v [2 r.].

»dotknął szatan« [szyk zmienny] (2): yfz nye yeft myedzy fyny adamouymy czlouyek ktorego by nyedotknął fzathan *PatKaz I* 10; ktorego [*Joba*] [...] Szátan dotknął/ y frodze/ á bes litości/ zaráził *CzechRozm* 229v.

»szczęście [= *dola, los*] dotknęło« (1): Czy cię podobno fczęście pomálu dotknęło/ A nie pół práwie fercá z pierśi twych wyięło? *KochFrag* 52.

»złość dotknęła serca« (1): tá złość twoiá/ iż gorzka/ iż dotknęła [*tetigit*] fercá twego. *Leop Ier* 4/18.

6. *Krótko o czym powiedzieć, poruszyć jakiś temat, wzmiankować, napomknąć, wspomnieć, nadmienić; attingere, (breviter, tantum modo) perstringere, leviter tangere a. transire* *Mącz* (69) : *MurzNT* 108v; *Leviter transire ac tantum modo perstringere, unam quanquam rem, Z nienacká* ták trochę dotknąć tilko dáć znáć. *Mącz* 422a; *RejZwierc* 250; Oczem iżem bárzo wiele świádectw w orácyách położył/ przeto teraz niech będzie dofyc trochę dotknąć [*attigisse*] z piłmá świętego *ModrzBaz* 78v; *CzechEp* [393].

dotknąć czego (49): *SeklKat* F2; *KromRozm II* dv [2 r.]; Naprzod tu nyeco o kápláńfthwye wfpomnyem/ á to vczyniwfły dotknyem theż małżeńftwá. *GliczKsiąż* O4v; *Leop* B4v; A dla thegoż dofyc ná tym będzie iż fię ták tego tylko z wierzchu á krotko dotknęło *BibRadz I* *4; *Mącz* 439c, d; *GórnDworz* liv; *RejPos* 151; *RejZwierc* 33; *ModrzBaz* 73v; *SkarJedn* 40; *CzechEp* 134, 146, 152, 252, 262 (8); *NiemObr* 144; *LatHar* 10, 12, 55, 132, 199 (16); *SkarKaz* 122a, 352a, 484b; Dotkniono tego wiele w ich Exorbitáncyách *SkarKazSej* 694b, 674a. *Cf Ze zdaniem dopełnieniowym.*

dotknąć do czego (1): Bo gdziekolwiek chcefz dotknąć/ do poftępkow iego/ Niewiem ieflibyś znalazł/ zwáć co nietrefnego. *RejZwierc* 51.

dotknąć co (2): *KromRozm I* G2v; Nyepowtarzam tu/ com wyfffsey z fpraw ápoftolfkich dotknął *KromRozm III* M7v.

dotknąć o kim, o czym (3): *GroicPorz* p; iáko fię y w w pierwfzych książkách o Hozyufzu dotknęło *CzechEp* 195. *Cf Ze zdaniem dopełnieniowym.*

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikami: tego (5), czegokolwiek (1), o tym (1); iż (5), co (2), czego (1), jako (1), że (1)] (10): *KromRozm II* dv; w fkládzye [...] Apoftolfkim bárzo krotko/ á nye yálnye o tym dotknyono/ iż/ wyerzę y w Yezufa Kryftufa *KromRozm III* C4v; Po tád tedy im nakrocey być mogło tegochmy tu wprzod dotknąć chćieli/ coby fłuźnie ku pierwfzey czáftce należeć miáło *BibRadz I* *4; *GórnDworz* Hh8v; *HistLan* A4v; *SkarJedn* 240; *CzechEp* 93, 316; *WysKaz* 40; *PowodPr* 35.

W charakterystycznych połączeniach: dotknąć krotko (krotce, krocichno) (8), mało, nakrotce (4), naprętcę, nieco (3), trochę (4), tylko (tyło) (3), wiele, wyższej (3), z nienacka, z przygody.

Fraza: »jakom wyższej (krotce, w czym) dotknął« (5): *KromRozm II* m; *BielKron* 232v, 233v; IÁkom wyżfzey krotce dotknął [*Iam quod supra strictim attigimus*]/ trzebá áby vrzędnicy ná niektorych mieyfćách byli poftánowieni/ iákiemi v nas fą Káfztellani *ModrzBaz* 117; *CzechEp* 375.

Zwrot: »kilkiem słow, krotkiemi słowy dotknąć« (2 : 1): Perstringere rem aliquam, Krótkiemi słowy ná prętce dotknąć. *Mącz* 422a; Attingere rem aliquam, Kilkiem słow którey rzeczy doknąć [!]. *Mącz* 439d, 439d.

7. *Zobowiązać, obciążyć [kogo, czego] (2) : [posłowie] namawiali o obronie potocznej która by dotknęła każdego stanu Diar 43; A iż [postanowienie dawania podwód] wżytkich zarówno dotknie/ którzy ją podwody dawać powinni SarnStat 975.*

8. *Ze znaczeniem czasownika zaimkowego nieprzechodniego: potknąć się, popełnić uchybienie, niezręczność, błąd, omyłkę, okazać słabość [w czym] (1) : vbogi rzekł też co/ álic mowią/ Coż tho zacź/ á iefli w czym dotknie/ wywrocą go [et si offenderit, subvertent illum] Leop Eccli 13/29.*

Synonimy: 1. dosiąć, pomacać, poruszyć, zmacać; b. wjechać, wstąpić; 2. a. doświadczyć, obaczyć, obaczyć się, patrzeć, radzić się; 3. natchnąć, pobudzić, poduszczyć, podwieść, poruszyć, ruszyć, wzruszyć; 4. dojąć, dojechać, dokuczyć, dokurczyć, dolec, dotrzeć, nałajac, przyciąć, przymowić, ruszyć, wyrzucić, złorzeczyć; 5. doświadczyć, skazać, ukarać, zaszkodzić, zetrzeć, złomić, zniszczyć; 6. namienić, przypomnieć, spomionąć, wspomionąć; 7. dolec.

Formacje pochodne cf TKNAĆ.

Cf 1. DOTKNIENIE, DOTKNIONY